

1942 Condor styrter etter avgang fra Værnes

Det er tidlig høst på Reppe vestre i Lånke, kyrne gikk ute og den 15-årige Thomas Dybwad hadde sine faste plikter på gården. Det var alltid noe som måtte gjøres. En ungdom måtte ta et tak, livets skole var ekstra hard under krigen. Ikke var det TV, mobil, data eller andre passive aktiviteter som måtte kompenseres gjennom treningsstudio, Spa eller hva det nå heter alt dette moderne i dagens forfengelighetssamfunn. Det meste fikk de gjennom arbeid. Fysikken utviklet seg med slitet. De lærte at tæring kom etter næring, hvor alle måtte bidra. En var ikke gamle ungen før en ble tildelt oppgaver hjemme eller borte. Det å ta utdanning var et privilegium kun forunt de få. Gårdene ga fortsatt hovedgrunnlaget. Giftemål ga sikring. En trengte ikke mer. Slik også for Thomas Dybwad. Det å være gårdsgutt var ikke noe valg - det var datidens skole etter *framhaldskolen* for så mange. Derfor møter vi Thomas en torsdag morgen sist i august 1942 nede på Reppesøra (Værnesleiret). Klokken er 0550, dagslyset melder sin ankomst. Krigen foregikk på andre siden av elva, på Værnes. Hans krig den dagen var mot vinden og kyrne. Det blåste meget sterk vestavind, det regnet og var helt ufyselig. Men så er det nå engang slik at kyrne må melkes også i styggvær. Naturen er enkel sånn. Derfor sitter Thomas der tett inntil buken på ei ku. Han har satt krakken godt ned i jorda, bøtta under juret, stanger på en måte hodet inn i siden på kua for å få varme og beskyttelse mot den sterke vinden og regnet som pisker på andre siden. Ja, til og med kua hadde ikke bare *satt sein* for å holde seg i ro, men vendte hodet til venstre og bakover mot Thomas for å beskytte seg mot vindkastene og regnværet. Kua var nok ivrig etter å få det overstått, slik at hun kunne følge sine medsøstre under noen trær på kanten av jordet. Uværet økte i intensitet, kua ble mer urolig og den unge konfirmanten - som nettopp hadde lært at det er synd å banne - ba om tilgivelse og tilkjennega noen kraftige gloser. Thomas regnet med at ingen hørte ham i uværet likevel. Og nettopp det at lyden ikke bar i vinden, skulle gi Thomas en kraftig overraskelse, nærmest et sjokk.

Thomas Dybwad, april 2008

Men først skal vi bevege oss en avstikker til Tyskland. Den 14. april 1915 blir Felix Wiesner født i Rokittken, ikke langt fra Marienburg i Prøysen. Han hadde en bror, Hans og to søstre Hedwig og Margarete. Margarete giftet seg lille juleaften i 1944, og får en sønn. Han møter først sin far da sistnevnte kom fra russisk fangenskap i 1947. I 1954 får de dattera Hiltrud Risse, som i dag bor i Münster og er min kilde. Felix var altså hennes onkel. Felix jobbet med flislegging og muring av peisovner i et privat firma da han ble innkalt til Luftwaffe. Etter opplæring kom han i aktiv tjeneste den 14. august 1941. Sommeren 1942 ankommer han som underoffiser til Værnes som en del av crewet til Hptm Theodor Jochimsen. Øvrig besetning var: Fw Otto Schörrer, Fw Josef Hauck, Uffz Karl Vellner, Fw Heinz Wagner og Fänrich Lothar Schäfer.

Det gikk ikke så verst for tyskerne. Amerikanerne hadde riktignok kommet med i krigen, men

Felix Wiesner

engelskmennenes fullstendige mislykkede angrep på Tirpitz noen steinkast nord av Værnes, og deres mest totale fravær på nordkalotten, ga den tyske kommandanten på Værnes stadige anledninger til å styrke kampmoralen blant sine soldater. Så også internt i crewet til Theodore Jochimsen. De var mest privilegerte som fikk ha nettopp Værnes som base. Langt vekk fra opponentene. De ulike bombetoktene nordover var meste rutine, uten nødvendig beskyttelse av jagerfly fra Lade. De hadde det ikke så verst på Værnes. Messa, maten, soldathjemmet - ja, det var godt å være tysker i Trøndelag. Stemningen var god hos det tyske mannskapet som gikk om bord i sin Fw200 Condor, wnr. 0090, natt til torsdag den 29. august 1942. Men selv om den lett positive mobbende tonen var der, tenkte de nok på sine der hjemme. Felix tenkte spesielt på sin søster Margarete. Lillesøstra betydde så meget for ham. Snart var han tilbake i den lette sinnsstemningen. Ja, ikke engang det "jævlige været" kunne ødelegge den gemyttlige tonen. Det var godt å komme inn i det svære bombeflyet. Det ga trygghet - nå kunne det bare regne så mye det ville. Etter noen minutter har hver og en gjennomgått sine rutiner, sjekklister og avgitt rapport til kommandanten. Nå var det bare å lene seg tilbake og slappe av noen timer. Lite ante Felix Wiesner at han snart skulle ut på sin korteste flyetur. Ja, ikke bare den korteste, men den siste. Han bekrefter "Alles klar?", og snart ruller den store maskinen av sted. Hva som gjorde at Jochimsen valgte å ta av sørover på rullebane 19, er ikke godt å si. Litt merkverdig ut i fra vinden, terrenget, tyngden på flyet etc. Kanskje var rullebane 28 ikke tilgjengelig den dagen? Uansett, var neppe valget av rullebane noen medvirkende årsak til det som nå skjedde. I det Condoren roterer oppstår det brann i en av motorene. Denne var så intens at den etterfølges av en kraftig eksplosjon, som mest river flymaskinen i filler. Høyden er for lav, tidsfaktoren for kort. Jochimsen hadde ingen mulighet til å nødlande, selv om han trolig forsøkte. Werner Thieme mente det var Condorens svakhet med drift som var årsak til ulykken, og ikke eksplosjonen i den ene motoren. Hele maskinen og crewet var overlatt til skjebnen. Alt skjedde på noen sekunder. De skjønte så altfor godt hva som ville skje. Over 20 tonn, inkl. 8 000 liter bensin, ammunisjon etc. - ga ingen alternativer. Felix ser sine der hjemme i en halo. I Tyskland var det kanskje flere mødre til de om bord som kjente en urolig følelse i det samme øyeblikket som Condoren traff bakken. Vardøgeret har mange underlige veier.

Vinden uler kraftig, regnet kommer horisontalt. Thomas Dybwad verken hører eller ser den store Condoren. Han ser kun ned i bøtta, mens han river og sliter i spenene. Straks nedenfor står hesten og vogna. Hesten har snudd ryggen til uværet og ser mistrøstelig på Thomas. Det er som om det kloke dyret forsøker å fortelle Thomas hvor naturstridig det er å sitte ute på et stort jordet helt alene mens alle andre intelligente vesener har søkt ly mot uværet i utkanten av jordet under noen trær. Thomas registrerer ikke noe før jorda rister noe forferdelig, rene jordskjelvet. Brått hopper kua til, bøtta velter og der sitter Thomas alene på en krakk ute på det stort jordet, i et forrykende uvær - og hundre meter foran ham ligger et stort fly - eller det som er igjen av et fly - og brenner. Han hører vesende lyder og mindre eksplosjoner. 30 kyr er i fullt firsprang oppover mot jernbaneovergangen. Hesten og vogna er og på vei i sikkerhet. Snart er det bare krakken og bøtta igjen på jordet. Thomas har fulgt dyrenes eksempel og løper med blodsmak i munnen hjemover. "My home is my castle" tenker Thomas noen minutter senere der han står i trygge omgivelser, på god avstand og i lag med de voksne. De anstrenger seg for å se mot regnet som pisker i ansiktet. Røyken ligger tykk og svart som et teppe som driver østover. De registrerer at tyskere forsøker å komme ned på jordet ved Steinvik. De måtte gi opp. Alle om bord i flyet omkom.

Thomas Dybwad overtok som voksen Vestre Dybwad. Ved siden av utøvde han selvstendig næringsvirksomhet med anleggsmaskiner og lastebiler på eiendommen. Under krigen ble det utført en del graving på stedet. Da ble det funnet en mannsgrav fra yngre jernalder som inneholdt spyd, sverd og båtsøm.

I Tyskland sitter i 2008 ei vakker kvinne på 86 og tenker over sitt liv. Hun hadde vært med på nederlag, håp, tro og fortvilelse. Tyskland var knust etter den første verdenskrigen. Så kom håpet. Hun var kun ei ung tenåringsjente. Men hun skjønnte at landet lot seg begeistre. De visste ikke bedre. Hennes to brødre ble borte, nederlaget kostet. Tausheten og tankene ble fortrent i en form for skam. Ydmykende gikk livet videre. Men hun hadde sine røtter, sitt blod, sin stolthet. Hun hadde sine spørsmål - men de ble aldri stilt. Neste generasjon måtte finne svarene. Slik

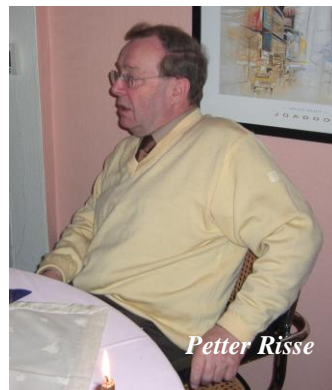

møter vi Margarete Risse. Hun ble født i 1922 i Marienburg, i dag Malborg i Polen. Her ble hun som tidligere nevnt gift med en soldat i 1944. Senere kom hun til Hamm, ca. 30 km fra Münster i Bundesland Nordrhein-Westfalen, ikke langt fra grensen til Nederland. I dag er hun enke, vel tatt vare på av sin sønn Petter på 63 og sin datter Hiltrud på 54 år. Sistnevnte jobber innen et tannteknisk laboratorium.

Margarete Risse tenker ofte tilbake på tiden før krigen, en periode med blandingen av optimisme og frykt. Hennes foreldre, Johanna og Franz Wiesner hadde vært med å bygge opp igjen Tyskland etter 1.verdenskrig. Nå rådet en viss stolthet igjen. Familier ble etablert. Tross depresjon og politisk uro, bandt familiene landet sammen igjen. Men så gikk alt fort og galt. Kvinnene satt brått igjen alene. Mange fikk aldri sine kjære hjem. Ektemenn og sønner forsvant. Margarete tenker ofte på krigen. Hennes mann ble borte, og dukket ikke opp igjen før i 1947. Hennes to brødre var på hvert sitt kampavsnitt. Bror Hans kom hjem, men merket for livet. Bror Felix kom aldri hjem, men omkom i Norge. Det ble ikke snakket så meget om tapet. Sorgen var selvsagt der, men ingen spurte om hvorfor og hvor hen. Landet trengte arbeidshender og muskler. Det var verken tid, krefter eller rom til ettertanke. Og de var så men ikke alene. Alle hadde mistet noen. Nå gjaldt det å stå sammen om fremtiden. De tenkte nok sitt, spesielt alle kvinnene som satt igjen alene med barn. Margarete visste at et sted langt der nord møtte Felix sin skjebne. Han som skulle komme hjem og overta firmaet.

Hiltrud Risse

Petter Risse

Det har gått 66 år siden Margarete mistet sin bror, og Hiltrud og Petter sin onkel. En ny generasjon vokste opp som aldri fikk møte Felix. En så absolutt ikke uvanlig situasjon. Denne skjebnen deler familien Risse med millioner av andre landsmenn. Nederlag og ydmykelse til tross. De har alle de samme følelser og søken etter røtter som oss andre. En del av familien hviler i dag på Havstein i Trondheim. Her fikk Felix sin siste landing.

